

Nederland wordt steeds voller en de druk op het platteland om er te wonen en te recreëren wordt steeds groter. De natuur, zowel de gewone als de bijzondere, wordt ernstig bedreigd en daarom schermen we hele gebieden af om er de bijzondere natuur een kans te geven. Tegelijkertijd gaat het steeds slechter met de landbouw. Dit artikel is een pleidooi om van de nood een deugd te maken. Braakliggende landbouwgrond is heel geschikt om de meer algemene natuur- en landschapswaarden voort te brengen. Dat zijn schaarse goederen en we zouden dus ook bereid moeten zijn de boeren daar een redelijke prijs voor te betalen.

Tussen landbouw en natuur ligt een heel terrein **Braak**

Boeren met natuur

Marjan Datema

Het gaat niet goed met de natuur in Nederland. En evenmin gaat het goed met de landbouw en met name de akkerbouw. De oplossing voor deze problemen wordt vooral gezocht in een scheiding van de functies landbouw en natuur. De natuur vindt een plek in de *Ecologische Hoofdstructuur (EHS)* en de landbouw vindt plaats in de zogenaamde witte gebieden, zeg maar de rest van Nederland. De strikte scheiding van deze functies gaat voorbij aan de vele mogelijkheden die er zijn om landbouw en de meer gewone natuur in de witte gebieden te combineren.

Laten we om de gedachten te bepalen een momentopname maken van het land waarin we leven. Nederland is een dichtbevolkt land. Er wonen met name in de Randstad veel mensen op een kleine oppervlak in een compacte stad. Daarnaast wonen veel mensen in verstedelijkte plattelandsgebieden. En iedereen wil in z'n vrije tijd de natuur in. Nederland is een deltagebied waarin een aantal karakteristieke natuurwaarden voorkomen. Deze worden bedreigd door vermessing, verzuring, verdroging en versnippering. Bijzondere natuurwaarden hebben eigenlijk alleen nog kans om te overleven in reservaten. Nederland is een landbouwland. De Nederlandse export bestaat voor een groot deel uit agrarische produkten. Maar de landbouw maakt moeilijke tijden door. Er is overproductie, de prijzen zijn laag en de milieubelasting is hoog, vooral in de veehouderij, de glastuinbouw, de bollenteelt en de fabrieksaardappelteelt.

Boeren met natuur

Zo gezien hebben we drie problemen: er is ruimte tekort, een bedreigde natuur en een sukkelende agrarische sector. Dus worden er drie afzonderlijke oplossingen verzonnen. Om tegemoet te komen aan de wens de natuur in te trekken, worden in de nabijheid van steden recreatiegebieden aangelegd. Om te proberen de natuurwaarden te beschermen tegen verdere achteruitgang worden reservaten gepland en natuurontwikkelingsprojecten in gang gezet. Om de problemen in de landbouw op te lossen zijn onder meer maatregelen genomen om de overproductie tegen te gaan. Dit is wat je in ambtenarentaal 'een sectorale oplossing' noemt. De remedie voor de verschillende problemen worden per sector bedacht en doorgevoerd. Per saldo lost dat niet alles op. We moeten vaststellen dat de drie geschetste problemen met elkaar samenhangen: ze betreffen alle drie het platteland. Het ligt dus voor de hand een oplossing ook in samenhang te zoeken (oftewel: integraal beleid).

'Boeren met natuur' is zo'n integrale benadering. Daarmee doel ik op het bedrijven van landbouw op een manier die rekening houdt met de natuur en tegemoet komt aan de recreatieve wensen van de stadsbewoners. Het klinkt te mooi om waar te zijn, maar toch ligt het voor de hand.

Witte gebieden

Er is een geleidelijke overgang tussen landbouw en natuur. In het grote tussengebied liggen de kansen voor boeren met natuur. Het is onzin om te beweren dat er alleen in natuurgebieden en reservaten natuurwaarden aanwezig zijn. De natuurwaarden buiten de ecologische hoofdstructuur - het in het Natuurbeleidsplan genoemde netwerk van natuurgebieden in Nederland - zijn meer van algemene aard. Ze kunnen bestaan doordat ze samenhangen met het agrarisch gebruik van de gronden. Zo foerageren ganzen graag op wat intensiever gebruikte landbouwgronden. Akkerkruiden-

vegetaties of broedgebieden voor patrijzen en grauwe kiekendieven vragen om minder intensief gebruik van de grond. Met name akkerbouwgebieden die niet in de ecologische hoofdstructuur zijn opgenomen, de witte gebieden, lenen zich voor boeren met natuur. Uitgangspunt daarbij is dat het landbouwgebieden zijn; maatregelen omwille van natuur en landschap moeten daarom inpasbaar zijn in de bedrijfsvoering en zo weinig mogelijk kosten met zich mee brengen. Op dit moment zijn maatregelen en geld (ook wel: instrumenten) ten behoeve van de witte gebieden slechts in beperkte mate voorhanden. Wel is het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij bezig met een experiment randenbeheer buiten de ecologische hoofdstructuur. In de akkerbouwgebieden rond Onstwedde en Sellinger-Jipsinghuizen doen daar zeven akkerbouwers aan mee. Het ontbreken van instrumenten mag ons de

ogen niet sluiten voor de waarden van het witte gebied. Het agrarische gebruik van de gronden, de boerderijen met hun gracht, tuin en erfbeplanting en de waterlopen bepalen samen het natuur- en landschapsbeeld in het witte gebied. Hoe aantrekkelijker een omgeving is, hoe meer mensen, planten en dieren zich er thuisvoelen, hoe leefbaarder het gebied wordt. Boeren met natuur is dus in het witte gebied niet veel anders dan werken aan een leefbaar platteland.

Economische waarde

De noodzaak gronden in de braak te leggen biedt onvermoede mogelijkheden om de natuur- en landschapswaarden in het witte gebied te vergroten. Het is wat je noemt een buitenkans. Het braakleggen van gronden is een uitvloeisel van maatregelen die in 1992 door de toenmalige EG-landbouwcommissaris Mac Sharry zijn ingevoerd. Op dit moment wordt gewerkt aan een zodanige verfijning van de regelingen dat braakgelegde gronden een functie voor natuur en landschap kunnen vervullen. Ook de meer gewone natuur in ons land is schaars en is daarmee een economisch goed geworden. Tegelijkertijd stimuleren de bestaande braakvergoedingen onvoldoende tot productiebeperking. Het alternatief bestaat er uit de zaak een radicale draai te geven: we betalen de boeren de braakpremie en bieden hen aan om tegen een vergoeding op deze gronden natuurwaarden de ruimte te geven.

Braakgelegde gronden

In de provincie Groningen zijn in de afgelopen jaren ervaringen opgedaan met braakgelegde gronden. In 1988 werd een vrijwillige braaklegregeling van kracht waardoor ongeveer 9.300

◀ Met braakliggende gronden kan meer gedaan worden

foto: Ton Broekhuis

foto: Ton Broekhuis

hectare braak lag. Het merendeel hiervan lag in het Oldambt, de Woldstreek en de Veenkoloniën. Met name in het Oldambt zijn grote aantallen roofvogels op deze gronden waargenomen. Zo bleek de grauwe kiekendief, een bedreigde roofvogelsoort, zich hier zeer goed thuis te voelen. Naast roofvogels kunnen ook vele andere soorten planten, vogels waaronder kwartel en veldleeuwerik, insecten en zoogdieren profiteren van braak. Daarnaast kunnen braakgelegde percelen door inzaai met kleurrijke gewassen bijdragen aan een aantrekkelijk landschap.

Voorbeelden van mogelijkheden voor boeren met natuur op braakgelegde gronden zijn er te over:

- braakgelegde gronden kunnen worden gebruikt voor opvang van ganzen. Hiervoor worden bij voorkeur grote aaneengesloten oppervlakten ingezaaid met gewassen die ganzen lekker vinden. De schade aan landbouwgewassen elders door overwinterende ganzen wordt hierdoor beperkt;
- braakgelegde gronden kunnen worden beheerd voor vlinders en bijen. In deze variant worden verschillende soorten nectarproducerende planten ingezaaid. Bijvoorbeeld phacelia, lupinen, wikkes en klavers. Deze gewassen worden niet of pas laat gemaaid, omdat het hierbij gaat om de nectar en dus om de bloemen;
- braakgelegde gronden kunnen worden beheerd voor insecten, akkervogels en roofvogels. In dit geval worden de gronden ingezaaid met een mengsel van grassen, granen, en verschillende nectarproducerende planten. De gronden worden zoveel mogelijk met rust gelaten om broedende vogels zo weinig mogelijk te storen. Er wordt pas laat in het seizoen gemaaid, omdat sommige akkerbroeders pas laat beginnen met broeden. Als deze gronden meerdere jaren achtereen braak liggen, zullen hier waarschijnlijk ook veel muizen in komen. Deze muizen zijn van belang als voedsel voor roofvogels;
- braakgelegde gronden kunnen worden beheerd voor akkerkruiden. Hiervoor worden

de gronden ingezaaid met een mengsel van wintergranen, luzerne, eventueel boekweit en een beperkte hoeveelheid gras. Dit mengsel kan aangevuld worden met zaad van inlandse akkerkruiden. Deze variant is van belang omdat de akkerkruiden in de intensieve landbouwgebieden onder druk komen te staan. Op braakliggende gronden kunnen zij een nieuw onderdak vinden;

— braakgelegde gronden als overgangsgedebied tussen natuur en landbouw. Landbouwers ondervinden in een aantal gevallen schade aan gewassen omdat hun gronden grenzen aan natuur- of bosgebieden. Deze schade ontstaat doordat dieren die in het natuur- of bosgebied leven op de landbouwgronden gaan foerageren. Als je die dieren foerageermogelijkheden in aan het natuurgebied grenzende braakliggende gronden kunt bieden, dan kun je hiermee een bijdrage leveren om schade aan landbouwgewassen te voorkomen of te beperken;

— braakgelegde gronden kunnen worden gebruikt als landschappelijk element. Braakliggende gronden als kunstobject. Denk aan lijnen of vlakken in het landschap waarbij het alleen gaat om het kleurenspeel. Als vogels en insecten hierdoor aangetrokken worden, dan is dit mooi, maar het is geen hoofddoel. Een dergelijke vorm zou je in grootschalige gebieden kunnen toepassen, om het landschap aan te kleden.

Natuurwaarde produceren

Braakland kan dus best een zinvolle bestemming krijgen. Het vraagt alleen wel om een mentaliteitsverandering, een dosis creativiteit en soms een aanpassing van de regelgeving uit Brussel en Den Haag. Landbouwgrond is niet alleen geschikt om traditionele landbouwproducten voort te brengen, landbouwgrond is ook geschikt om schaarse natuur- en landschapswaarden voort te brengen. Aan deze natuur- en landschapswaarden hangt wel een prijskaartje. Er wordt van de betrokken akkerbouwers een gerichte

inspanning gevraagd, waar geen verkoopbaar produkt tegenover staat.

Het produkt natuur is in het belang van de samenleving, dus lijkt het niet onredelijk om van die samenleving hiervoor een bijdrage te vragen. In ruil wordt er een platteland gecreeërd, dat aantrekkelijk is voor diegenen die er wonen en werken en voor diegenen die er hun vrije tijd doorbrengen.

Een aanpassing van de Brusselse regelgeving is op een aantal punten nodig, omdat deze er niet op gemaakt is om braakliggende gronden een natuur- of landschapsbestemming te geven. Gronden liggen braak om overproductie van granen tegen te gaan. Tijdens de periode dat ze braak liggen mogen landbouwers er op grond van de regels geen commercieel gewin van hebben.

De opstellers van de regeling hebben er nooit bij stilgestaan dat je een doelstelling als het tegengaan van overproductie kunt realiseren en tegelijkertijd aan natuur- en landschapsbeheer te doen.

Nederland is een mooi land. Overal zijn aantrekkelijke gebieden voor natuur en landschap te vinden. Natuurwaarden zijn ook buiten natuurgebieden te vinden en deze laatste zijn vaak goed te combineren met landbouw. Laten we deze mogelijkheden zo goed mogelijk benutten om het platteland leefbaar te houden.

Marjan Datema is werkzaam bij het Consulentenschap Natuur, Bos, Landschap en Fauna van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij in Groningen. Zij is beleidsmedewerker en houdt zich onder andere bezig met akkerbouwzaken. Dit artikel is geschreven op persoonlijke titel.